УДК 908

ГІСТОРЫЯ І СУЧАСНЫ СТАН КРАЯЗНАЎСТВА Ў ЛУНІНЕЦКІМ РАЁНЕ

Вадзім Жылко
Лунінец, Беларусь
vadim_ne67@mail.ru

У дакладзе ўтрымліваюцца звесткі пра шматгадовую дзейнасць краязнаўцаў у Лунінецкім раёне Брэсцкай вобласці, пра выданні, якія яны выпусцілі. Ахарактарызаваны некаторыя асаблівасці краязнаўчай працы ў гэтым рэгіёне.

Ключавыя словы: Лунінецкі раён, Брэсцкая вобласць, Палессе, краязнаўства, Лунінецкія краязнаўчыя чытанні, Лунінецкі сшытак

HISTORY AND CURRENT STATE OF LOCAL LORE IN LUNINETS DISTRICT

Vadim V. Zhilko
Luninets, Belarus

The report contains information on the long-term activities of local historians in the Luninets district of the Brest region, and their publications. Some features of local history work in this region are characterized.

Keywords: Luninets district, Brest region, Polesie, local history, Luninets local history reading, Luninets notebook

Лунінецкі раён Брэсцкай вобласці - адзін з найбуйнейшых па плошчы ў Беларусі, размешчаны на мяжы некалькіх абласцей, гістарычна-этнаграфічных і культурных рэгіёнаў. Таму Лунінецкі край не адно стагоддзе прыцягвае ўвагу этнографаў, фалькларыстаў, лінгвістаў. Можна прыгадаць даследаванні тут у XIX стагоддзі Рамуальда Зянькевіча, Адама Кіркора, у пачатку XX стагоддзя - Яўхіма Карскага, Аляксандра Сержпутоўскага, Ісаака Сербава. У 2005 годзе дзякуючы лунінецкаму фундатару была перавыдадзена кніга І.Сербава «Вічынскія паляне. Матэрыяльная культура. Этнаграфічны нарыс Беларускага Палесся» 1928 года.

Яшчэ раней, у апошняй чвэрці XIX стагоддзя, на Лунінеччыне была створана рукапісная брашура «Мова. Частка першая. Св(ятар) Платон Ціхановіч. М. Лунін. 31 студзеня 1875», дзе прадстаўлены мясцовыя гаворкі.

У першай трэці XX стагоддзя на Лунінеччыне плённа працавалі польскія этнографы і фатографы Юзаф Абрэмбскі, Станіслаў Бохніг, этнолаг Казімір Машынскі, украінскі фалькларыст і музыказнаўца Філарэт Калеса, заснавальнік Пінскага музея Раман Гарашкевіч і інш. Некаторыя з сабраных у той час матэрыялаў праз шмат гадоў далі магчымасць выдаць альбом «Палессе ў фотаздымках 20-30-х гадоў» (Варшава, 1997). А ў красавіку 2017 года лунінчане Іван і Ларыса Панасюкі апублікавалі электронны варыянт брашуры «Палессе. З кнігі Юзафа Абрэмбскага».

На Лунінеччыне вёў даследаванні вядомы лінгвіст Вячаслаў Вярэніч. У 2009 годзе Заходнепалескае навукова-краязнаўчае таварыства «Загароддзе» выдала асобнай кнігай яго «Палескі архіў».

Можна адзначыць і іншых навукоўцаў, так ці інакш звязаных з Лунінеччынай. Вядомы ў Беларусі фалькларыст Анатоль Фядосік у 1949-1955 гадах быў дырэктарам Сінкевіцкай школы. Лунінецкі настаўнік і краязнавец Георгій Вайндрах (1925-1992) з 1968 года працаваў у Брэсцкім педінстытуце, стаў кандыдатам гістарычных навук. Многія публікацыі і даследаванні Г.Вайндраха скарыстаў і развіў яго паслядоўнік Мікалай Калінковіч (1950-1990), аўтар каля дзясятка кніг, сярод якіх два выданні «Лунінец» (1981, разам з В.Літвінчуком; 1990) і кніга «Палескія дні Аляксандра Блока» (1985). Ураджэнец Лунінца Ігар Цітовіч абараніў кандыдацкую дысертацыю па тэме «Краязнаўчы рух на тэрыторыі Заходняй Беларусі (1921-1939)» [4].

На Лунінеччыне працавалі навукоўцы акадэмічнага Інстытута этнаграфіі, мастацтвазнаўства і фальклору, шэрагу ВНУ, а студэнцкія экспедыцыі з БДПУ імя М.Танка на чале з дацэнтам Алесем Лозкам сабралі матэрыялы для двухтомніка «Фальклор Лунінеччыны».

У 1995 годзе выйшла грунтоўнае выданне «Памяць. Лунінецкі раён» - калектыўная праца навукоўцаў, краязнаўцаў, журналістаў [10].

Краязнаўства на Лунінеччыне мае свае шматгадовыя традыцыі. Так, у 1960-я гады была напісана «Гісторыя Кажан-Гарадка» Івана Ленінца, калгаснага бухгалтара па прафесіі: каля 700 старонак ахоплівалі перыяд ад старажытных часоў да сярэдзіны XX стагоддзя. На жаль, пасля смерці аўтара сляды самвыдатаўскай «Гісторыі» згубіліся.

Шмат дзесяцігоддзяў плённа даследаваў гісторыю Лунінеччыны Леў Коласаў (1932-2021). У кола яго інтарэсаў уваходзілі вывучэнне зніклых або рэдкіх прафесій, гісторыі філатэліі, пошты і чыгункі, будынкаў і вуліц Лунінца і г.д. Л.Коласаў друкаваўся ў выданнях Беларусі, Расіі, Польшчы, Германіі.

Васіль Туміловіч фактычна «ўзняў з нябыту» вядомую ў 1930-я гады лунінецкую праваслаўную пісьменніцу Софію Прорвіч, сабраў яе творы, аднавіў біяграфію. Яго пяру таксама належаць кнігі «Тапаніміка Кажан-Гарадка і яго зямель», «З фальклорных крыніц Кажан-Гарадка», «Кажан-Гарадок 500-гадовы. Гістарычныя даследаванні», «Фальклор Камянецкага раёна», «Исторический очерк Новицкович и деревень сельсовета».

Іван Панасюк выдаў ў якасці аўтара, суаўтара, укладальніка каля дваццаці кніг, сярод якіх «Лунінецкі раён: Чырвоны сшытак. Прырода і ахоўваемыя тэрыторыі», «Велута», «Остромечево и «остромычивци», «Урочышчы і мясціны вакол Валуты», «Интернат ты наш, интернатушка», «Навасёлкі лунінецкія», «Письма командиров», «Гонар і памяць Зямлі Лунінецкай», «От Остромечино до Остромечево» і інш.

Таццяна Канапацкая выдала сем краязнаўчых зборнікаў «Лунінецкая памяць» (2006, 2007, 2008, 2010, 2013, 2017 і 2020 гады), ладзіць штогадовыя краязнаўчыя сустрэчы памяці Мікалая Калінковіча, канферэнцыі памяці Мікалая Анцукевіча (1892-1971) - педагога і фальклярыста, які ў 1926 годзе ў Лунінцы пераклаў на рускую мову «Слово о полку Игореве».

Сцяпан Нефідовіч выдаў брашуры «Іх яднала дружба», «Ад Цны да Случы» (пра рэкі Лунінеччыны), «Балоты Лунінеччыны: ад народзінаў да скону», «Анамастыка вёскі Лахаўка Лунінецкага раёна» і інш.

У 2013 годзе выйшла брашура Міколы Ільючыка «История Евангельской церкви. Деревня Богдановка Лунинецкого района».

Святаслаў Яначкін адшукаў і сістэматызаваў шэраг старых карт і планаў Лунінца. Сярод выдадзеных ім прац - «Лунінецкая картаграфія і назвы вуліц Лунінца ў гістарычнай перспектыве (канец XIX - першая палова XX ст.)», «Стагоддзе кіно ў Лунінцы (1920-2020)», «Столетие присвоения Лунинцу статуса города (1919-2019)», «Когда Лунинец был Лондоном» (пра сацыялістычны рух на Палессі ў 1920-30-я гады), «Из истории Лунинецкого местного самоуправления (1842-1939)», «Лунинецкие предания седины глубокой» (пра Лунінеччыну ў архіўных дакументах XVI ст.).

Можна згадаць таксама даследаванні і публікацыі Яўгена Хвастова, Ларысы Панасюк, Алены Нямчэня, Ларысы Грамыка, Галіны Даніловіч, Аляксандра Яраховіча, Ліліі Віўдзенка, Дзіяны Сладзінскай, Ганны Дземідовіч і іншых, а таксама шэрагу навучэнцаў і педагогаў Лунінеччыны.

Лунінецкія краязнаўцы штогод прымаюць удзел ў навуковых форумах рознага ўзроўню, друкуюцца ў выніковых зборніках гэтых канферэнцый. Даклады Васіля Туміловіча, Вадзіма Жылко, Льва Коласава прагучалі ў 1999 годзе ў Пінску і Іванаве на міжнароднай канферэнцыі «Палессе - скрыжаванне культур і часу» [5]. Васіль Туміловіч у 1998-2002 гадах прымаў удзел у V-VIII Свята-Еўфрасіннеўскіх чытаннях у Мінску з дакладамі пра пісьменніцу С.Прорвіч і рэнесансныя з'явы заходнебеларускай праваслаўнай літаратуры. На Міжнароднай канферэнцыі «1941 год на Беларусі», якую праводзіў 25-26.05.2001 Мінскі міжнародны адукацыйны цэнтр імя Й.Рау, быў зроблены даклад аўтара гэтых радкоў і В.Туміловіча «Лунінеччына паміж адступленнем савецкіх войск і нямецкай акупацыяй: крызіс улады і пачатак калабаранцкіх настрояў», а на Міжнароднай канферэнцыі «Палацава-паркавае мастацтва Брэстчыны. Гісторыя, стан, перспектывы» (Брэст-Ляхавічы, 13-15.08.2001) прагучалі даклады В.Жылко «Гістарычныя ландшафты Лунінца ў сваім развіцці» і В.Туміловіча «Фарміраванне і сучасны стан гістарычнага ландшафту Кажан-Гарадка». Аўтар гэтага паведамлення ўдзельнічаў у навукова-практычных канферэнцыях «Гісторыя, якой няма ў падручніках» (Мінск, 27.04.2002), «Гістарычныя цэнтры гарадоў Беларусі» (Мінск, 28.11.2002, арганізатар - Беларускае добраахвотнае таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры) [3, с. 135-138], «Навечна ў памяці народнай» (Мінск, 14.04.2004, арганізатар той жа) [9, с. 112-114].

У 2008, 2012, 2015 і 2018 годзе В.Жылко і В.Туміловіч выступалі на чатырох міжнародных канферэнцыях «Берасцейскія кнігазборы» ў Брэсце з дакладамі «Бібліятэкі на Лунінеччыне ад узнікнення (XVI ст.) да 1940-х гадоў», «Развитие библиотек и контроль государства за распространением периодических изданий в Лунинецком повете в 1921-39 годах», «Самвыдат на Лунінеччыне», «Новыя імёны для «Літаратурнай карты Берасцейшчыны», «Падпольныя выданні 1941-1944 гадоў на Брэстчыне», «Літаратурная геаграфія Лунінецкага раёна» [1].

На гэтай жа канферэнцыі 2012 года пінскі даследчык Аляксандр Ільін (1956-2020) прадставіў даклад «Бібліятэка і архіў Дзятлавіцкага Спаса-Праабражэнскага манастыра», а пазней асобнымі брашурамі ў Лунінцы выйшлі яго даследаванні «Дятловичский Свято-Преображенский монастырь» і «Архимандрит Маркиан (Пётр Платонович) - писатель, лекарь, благотворитель и церковный деятель». 29-30 мая 2019 года ў Пінску прайшла V міжнародная навуковая канферэнцыя «Бяркоўскія чытанні. Кніжная культура ў кантэксце міжнародных кантактаў». У рамках яе Вадзім Жылко выступіў з дакладам «Краязнаўчая

дзейнасць у Лунінецкім раёне», Аляксандр Ільын прадставіў даклад «Фольклорная экспедиция К.Мошинского и Ф.Колессы на Лунинетчине и Столинщине» [2].

У Мінску 12-13 сакавіка 2020 года адбыўся I Рэспубліканскі краязнаўчы форум Беларусі. У секцыі «Краязнаўства ў сістэме навукова-даследчай працы» Надзея Цяльпук выступіла з дакладам «Каравайны абрад Лунінеччыны», а Вадзім Жылко - «Краязнаўчы рух у Лунінецкім раёне». У секцыі «Краязнаўства ў вучэбна-выхаваўчым працэсе ўстаноў адукацыі» Галіна Антановіч прадставіла даклад «Фарміраванне грамадзянска-патрыятычных якасцей навучэнцаў сродкамі краязнаўчай дзейнасці», Дзіяна Сладзінская - «Использование краеведческого компонента на уроках и во внеурочное время». У секцыі «Асоба ў краязнаўстве: з гісторыі біяграфій беларускіх краязнаўцаў» Таццяна Канапацкая выступіла з дакладам «Всё сущее увековечить…» Памяці Мікалая Калінковіча, які першым паставіў лунінецкае краязнаўства на навуковую аснову». На канферэнцыі школьнікаў «Пазашкольнае краязнаўства: вопыт рэгіёнаў» Ягор Скрыбка прадставіў даклад «История Лунинетчины в археологических памятниках и находках».У час форуму журы конкурсу краязнаўчай літаратуры ўзнагародзіла за перамогі ў асобных намінацыях: Івана Панасюка - за кнігу «От Остромечино до Остромечево», Вадзіма Жылко - за ўкладанне зборнікаў «Краязнаўчымі шляхамі Лунінеччыны», Таццяну Канапацкую - за серыю зборнікаў «Лунінецкая памяць», Лунінецкі райвыканкам - за выданне кнігі «Милая малая родина, вечная наша любовь», упраўленне па працы, занятасці і сацыяльнай абароне Лунінецкага райвыканкама - за кнігу «Служба неравнодушных людей».

Краязнаўчыя матэрыялы пастаянна друкаваліся на старонках мясцовых газет «Лунінецкія навіны», «Информ-прогулка», «Газета па-лунінецкі», у «Краязнаўчай газеце», абласным альманаху «Жырандоля» і інш. У 2006 годзе аўтарам гэтых радкоў і Нінай Трэгубавай была створана праграма школьнага спецкурсу «Лунінеччыназнаўства» [6, с. 136-148].

Да заслуг мясцовых гісторыкаў і краязнаўцаў можна аднесці праведзеныя ў 2001-2005, 2009-2012 і 2017-2021 гадах чатырнаццаць Лунінецкіх краязнаўчых чытанняў. Праходзілі яны фактычна на грамадскіх пачатках, як і выдаваліся зборнікі дакладаў - «Лунінецкія сшыткі» (на сёння выйшла 20 нумароў, а таксама 13 спецвыпускаў і 4 дадаткі) [8].

Лунінецкая цэнтральная раённая бібліятэка, якая ў апошнія гады ладзіць гэтыя чытанні, выпусціла таксама чатыры зборнікі «Краязнаўчымі шляхамі Лунінеччыны» (2017, 2019, 2020 і 2021 гады) [7], шэраг іншых краязнаўчых брашур: Льва Коласава - «Остановись, мгновенье! Послевоенный Лунинец на фотоснимках 1940-70-х годов» (2018), «Исторические планы города Лунинца» (2019), «Тайны старых писем» (2020, сумесна з Карстэнам Альслебенам), Святаслава Яначкіна - «Стагоддзе кіно ў Лунінцы» (2020) і інш.

У 2017 годзе ў бібліятэцы была створана «Літаратурная карта Лунінеччыны» (дзе сабрана каля 250 прозвішчаў літаратараў, біябібліяграфічныя даведкі пра іх), а ў 2019 годзе - заснавана Лунінецкае краязнаўчае таварыства. У анлайн-фармаце ў 2020 годзе былі адзначаны стогадовыя юбілеі кіно ў Лунінцы і Андрэя Макаёнка (знакаміты драматург быў звязаны з Лунінеччынай). Шэраг экскурсій і краязнаўчых матэрыялаў змешчаны на ютуб-канале бібліятэкі.

У зборніку «Бібліяпанарама №22» Брэсцкай абласной бібліятэкі змешчаны артыкул намесніцы дырэктара Лунінецкай РЦБС Валянціны Яфрэмавай «Бібліятэчны краязнаўчы турызм». У XXVIII рэспубліканскім конкурсе «Бібліятэка - асяродак нацыянальнай культуры» дыпломам 3-й ступені ў намінацыі «За пошукавую і даследчую працу» адзначана Лунінская сельская бібліятэка, якая стварыла электронны рэсурс пра земляка-пісьменніка Мікалая Еляневускага. Падзякай абласнога ўпраўлення культуры адзначаны інфармацыйны рэсурс Лунінецкай РЦБС «Літаратурная карта Лунінеччыны».

У VI рэспубліканскім конкурсе «Библиотека - центр духовного просвещения и воспитания» ў намінацыі «История Православия родного края» першае месца заняла Лунінецкая цэнтральная раённая бібліятэка, якая стварыла электронны рэсурс «Утраченная святыня» пра Навапячэрскі Дзятлавіцкі Праабражэнскі мужчынскі манастыр (XVI-XIX стагоддзі).

У красавіку 2021 года Лунінецкая РЦБС прыняла ўдзел у міжнароднай анлайн-канферэнцыі «Страноведение. Краеведение», арганізаванай у Маскве. Дырэктар ЛРЦБС Алена Кішкевіч выступіла з дакладам «Практика создания краеведческих пространств в библиотеках», распавёўшы пра міні-музеі бібліятэк у вёсках Лобча, Дрэбск, Люшча, Любань.

У ліпені 2021 года Лунінецкая РЦБС прыняла ўдзел у міжрэгіянальным бібліятэчным фэсце ў Баранавіцкім раёне, дзе была азначана дыпломам пераможцы ў намінацыі «Бібліятэка - цэнтр краязнаўства». У гэтым жа годзе яна атрымала падзяку ўпраўлення культуры Брэсцкага аблвыканкама за падрыхтоўку краязнаўчых матэрыялаў да 100-годдзя кіно ў Лунінцы.

У Палескім універсітэце ў Пінску 20 мая 2021 года адбыўся міжнародны круглы стол памяці Аляксандра Ільіна, дзе з дакладам «Аляксандр Ільін: «лунінецкія старонкі» творчасці» выступіў Вадзім Жылко.

Даследчая і краязнаўчая работа на Лунінеччыне вядзецца пры адсутнасці рэгіянальных навуковых ці вышэйшых навучальных установ, таму асноўная стаўка робіцца на намаганні грамадскасці. Мясцовым гісторыкам і краязнаўцам ўдалося абагульніць вынікі сваёй працы шляхам выдання дзясяткаў краязнаўчых зборнікаў, кніг і брашур.

1. Берасцейскія кнігазборы: Матэрыялы міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі «Берасцейскія кнігазборы: праблемы і перспектывы даследавання», Брэст, 30-31 кастрычніка 2008 года. Брэст, 2010. С. 208-215; Берасцейскія кнігазборыю – Брэст, 2013. С. 256-265; Берасцейскія кнігазборы: Матэрыялы III міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі «Берасцейскія кнігазборы: праблемы і перспектывы даследавання», Брэст, 22-25 верасня 2015 года. Мінск, 2016. С. 379-387; Берасцейскія кнігазборы: праблемы і перспектывы даследавання. Матэрыялы IV міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі, Брэст, 22-25 мая 2018 года. Брэст, 2019. С. 300-312.
2. Белорусское Полесье как историко-культурный феномен: Материалы международного научного семинара, Пинск, 29 мая 2019. Москва: Наука, 2019. 172 с.
3. Гістарычныя цэнтры гарадоў Беларусі: Матэрыялы рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі, Мінск, 28 лістапада 2002 года. Каштоўнасці мінуўшчыны. №6. Мінск: Знамение, 2003. С. 135-138.
4. Жылко В. Краязнаўчая справа на Лунінеччыне. Лунінец, 2005. 12 с.
5. Загароддзе-2: Матэрыялы навукова-краязнаўчай канферэнцыі «Палессе - скрыжаванне культур і часу», 25-27 верасня 1999 года. Мінск: Тэхналогія, 2000. 210 с.
6. Краязнаўчая адукацыя і грамадзянскае выхаванне. Мінск: БДПУ імя М. Танка, 2006. С. 136-148.
7. Краязнаўчымі шляхамі Лунінеччыны. Лунінец, 2017. 48 с.; Краязнаўчымі шляхамі Лунінеччыны-2. Лунінец, 2019. 72 с.; Краязнаўчымі шляхамі Лунінеччыны-3. Лунінец, 2020. 40 с.; Краязнаўчымі шляхамі Лунінеччыны-4. Лунінец, 2021. 52 с.
8. Лунінецкі сшытак. №№1-20. - Лунінец, 2002-2020.
9. Навечна ў памяці народнай: Матэрыялы рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі, Мінск, 14 красавіка 2004 года. Каштоўнасці мінуўшчыны. №8. Мінск: Беларускі фонд культуры, 2005. С. 112-114.
10. Памяць. Лунінецкі раён. Мінск: Беларусь, 1995. 720 с.